

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ (ПРИРОДНИХ) ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Олена Сергіївна ПОЧАНСЬКА,

*доктор юридичних наук, доцент кафедри
правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-3953-8660>*

Фізичні (природні) права і свободи людини є ядром усієї системи прав і свобод особистості, складаючи в цілому основу правового статусу людини і громадянина в сучасній правовій державі. Ця група прав і свобод громадян спрямована на забезпечення неприпустимості посягання держави, її органів чи посадових осіб на життя, здоров'я, свободу, гідність людини, її приватне життя. Дотримання фізичних прав і свобод особи, засудженої до позбавлення волі, їх належне адміністративно-правове забезпечення вимагає, насамперед, чіткого уявлення про зміст та межі реалізації цих прав і свобод, адже застосування відповідних заходів державного примусу при виконанні кримінального покарання у вигляді позбавлення волі неминуче призводить до істотного обмеження прав і свобод громадянина, а також специфічних особливостей їх безпосереднього здійснення.

Незважаючи на велику увагу до даної проблематики, особливості реалізації та адміністративно-правового забезпечення природних прав осіб, засуджених до позбавлення волі, вивчені ще недостатньо, що й зумовлює актуальність дослідження даного питання.

Природні (фізичні) права людини характеризуються такими ключовими рисами, як невід'ємність (права належать кожній

людині з моменту народження, незалежно від держави і не пов'язані із громадянством), невідчужуваність (за відсутності цих прав людина буде позбавлена можливості повноцінно існувати), а також загальний (універсальний) характер (права стосуються усіх людей без винятку і пов'язані із забезпеченням життєво необхідних для людини цінностей).

Визнаючи невід'ємне право на життя громадянина, засудженого до позбавлення волі, держава законодавчо встановлює систему засобів його забезпечення, зокрема, у Кримінально-виконавчому кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України, Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», інших законах, а також у постановах Міністерства юстиції України та інших підзаконних нормативно-правових актах. Аналіз чинного законодавства України дає підстави стверджувати, що на законодавчому рівні закріплені такі основні заходи забезпечення охорони життя та здоров'я осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні: 1) нагляд за засудженими; 2) заходи стягнення, що застосовуються до засуджених; 3) заходи соціально-виховного впливу на засуджених; 4) заходи, що здійснюються в межах оперативно-розшукової діяльності; 5) заходи безпеки у виправній колонії; 6) переведення засуджених у безпечне місце; 7) заходи медичного характеру, які спрямовані на забезпечення охорони здоров'я засуджених; 8) інші заходи, передбачені Кримінальним кодексом України, Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про Національну поліцію», та ін.

Проте якщо право на життя та свобода світогляду і віросповідання визнаються та забезпечуються особам, засудженим до позбавлення волі, цілою низкою державних гарантій, то деякі інші фізичні (природні) права на засуджених до позбавлення волі майже не поширюються або поширюються у вкрай обмеженому обсязі, зокрема — право на свободу та особисту недоторканість, свободу пересування на території України, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України та ін.

Так, відповідно до вимог режиму та ізоляції, для осіб, засуджених до позбавлення волі, суттєво обмежується проголошене ст. 33 Конституції України право на свободу пересування та вільного вибору місця проживання. Суворе обмеження цього права зумовлюється самим змістом та характером кримінального покарання, виконання якого, насамперед, означає неможливість вільного пересування засудженої особи територією України, а також можливості залишати територію України, адже громадянин, засуджений до позбавлення волі, зобов'язаний встановлений вироком суду строк покарання перебувати у відповідній виправній установі. Так само природно обмежується характером кримінального покарання й право на вільне спілкування особи.

Порівняно більший обсяг реалізації права на свободу пересування надається засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального та середнього рівня безпеки — у вільний від роботи час вони користуються правом вільного пересування в межах території дільниці, а з дозволу адміністрації колонії можуть пересуватися без нагляду поза територією дільниці, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням. Засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і дільницях соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки та виховних колоніях, дозволяються короточасні виїзди за межі колонії на території України на строк не більше семи діб, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці (не більше трьох діб), у зв'язку з такими винятковими обставинами, як: смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї; одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана установою виконання покарань.

Законодавство України закріплює право засуджених осіб на особисту недоторканість, гуманне ставлення до них, повагу до їх людської гідності. Право на недоторканість осіб, що відбувають покарання в пенітенціарних установах, являє собою дієвий механізм захисту від можливих протиправних дій з боку державних органів та інших суб'єктів, адже, незважаючи на той факт, що до засудженого застосовується покарання у вигляді позбавлення волі, він, тим не менш, залишається під захистом держави. При цьому, безумовно, слід звернути увагу й на наявність певних обмежень даного права, зумовлену характером кримінального покарання та вимогами режиму.

Тож забезпечення права на особисту недоторканність громадян, засуджених до позбавлення волі, передбачає регламентацію таких основних аспектів його реалізації:

- неприпустимості застосування до громадян, які утримуються у виправних установах, побоїв, катувань та інших насильницьких дій;
- законності порядку проведення стосовно громадян, засуджених до позбавлення волі, дій примусового характеру.

Безпосереднім проявом принципу гуманізму у поводженні із засудженими, спрямованим на реалізацію природного права на гуманне ставлення до людини, поваги до її гідності, є надання можливості контактів із зовнішнім світом.

Нарешті, ще однією формою підтримки зв'язку засудженої особи із зовнішнім світом є одержання засудженим до позбавлення волі передач і посилок. Згідно з законодавством, засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі в Україні, мають право одержувати і відправляти посилки, бандеролі, грошові перекази, одержувати передачі (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема, зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів). Адміністрація виправної колонії з огляду на режимні вимоги зобов'язана здійснювати перегляд вмісту отриманих засудженими посилок і передач, тож з предметів культурно-побутового вжитку, що надходять у бандеролях, засудженим видаються лише ті предмети, зберігання

яких не заборонено Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Отже, природні (фізичні) права людини характеризуються такими ключовими рисами, як невід'ємність (права належать кожній людині з моменту народження, незалежно від держави і не пов'язані із громадянством), невідчужуваність (за відсутності цих прав людина буде позбавлена можливості повноцінно існувати), а також загальний (універсальний) характер (права стосуються усіх людей без винятку і пов'язані із забезпеченням життєво необхідних для людини цінностей). Система природних (невід'ємних) прав і свобод особи, яка відбуває кримінальне покарання, зазнає суттєвих змін, які виявляються у тому, що держава, беручи на себе зобов'язання із забезпечення безпеки, захисту життя і здоров'я засудженого, водночас у тій чи іншій мірі обмежує вільний вибір його поведінки. Виконання кримінального покарання у вигляді позбавленні волі не тільки певним чином змінює зміст фізичних (природних) прав та свобод засудженої особи, але й покладає на державу відповідні зобов'язання щодо правового забезпечення прав кожного засудженого, який утримується у кримінально-виконавчій установі.